

Prijevod
UDK

Zakašnjela nacija Ne država, nego narod

HELMUTH PLESSNER

U Evropi postoje tri velika naroda koja nisu sudjelovala u razvoju moderne svijesti o državi od 17. stoljeća: Španjolska, Italija i Njemačka. U odlučujućem je razdoblju sudbina, naime, bila protiv njih.

Veličina Španjolske je opadala. Njezina protureformatorska politika, njezina borba za obnavljanje katoličkog kršćanstva, njezino ustrajavanje na ideji univerzalnosti i sakralnom imperiju osudili su Španjolsku na otpor oslobađajućim silama modernog svijeta. Italija je bila razbijena na posebna područja, podvrgnuta crkvenoj državi, Španjolskoj, Austriji. A Njemačka se raspala u vjerskim borbama, u suprotstavljenosti kneževa i carske moći. Stoga je ovim narodima strana novovjeka ideja države, ona nije izrasla na njihovu tlu i oni sami nisu s njom rasli. Što su manje imali mogućnosti da svoju sliku vide u ogledalu jedne države, to im je življa postajala svijest njihove narodnosti. Ona je morala ostati takvom ako su željeli u distanci spram kneževa i poglavarstava očuvati i razvijati svoja naslijeđena prava, običaje i jezik, svoj cijeli život. Tako je riječ »narod« dobila u Španjolaca, Talijana i Nijemaca poseban ton.

Jezici Francuske i Engleske nemaju u analognom značenju pojmove poput »pueblo espanol«, »popolo italiano«, »deutsche Volk«. Francusku i Englesku obilježavaju njihove ideje države. Common-wealth i nacija oblikovali su sferu javnosti, građanstva i zajednice iz duha prava koja sfera, nasuprot pukom narodskom opstanku, svakog tko se za njega prihvaća kao ravnopravnog. Čovjek je i kad je to rođenjem, Francuz i Englez, uvijek s obzirom na odluku. Netko može postati Francuz ili Englez. Francuska, Engleska zemlje su za koje se netko izjašnjava, države političke religije i zato države oblikujuće i ujednačavajuće snage.

Naprotiv, u prekasno pridošlih naroda, žrtvama Svetog Rimskog Carstva, stvari stoje drukčije, a u svakog naroda opet zasebno. »Pueblo espanol« još čuva srednjovjekovni odjek, jedinstvo usprkos svim staleškim razlikama, usprkos bogatstvu i siromaštvu, djetinjstvo pred bogom, njegovom crkvom i njegovim kraljem; nero-mantično, realno i katolički. »Popolo italiano« ima iste srednjovjekovne crte, ali u njemu živi tradicija pokrajina i država—gradova, tradicija populus Romanusu, a time, bez izričitosti, republikanska ideja države. Oba su izraz sredozemnog i kato-

ličkog oblika života ulica, crkvi i trgova, vidljivog opstanka svih za sve. Drukčije je »das deutsche Volk«. On je realan, ali nije vidljiv. Njegova je bit jedinstvo i stvaralački razlog, pokrenuti sklad u slici organizma. Ova je kategorija, koju je oblikovao Herder u opoziciji spram poravnavajuće apstraktnosti općenite ideje čovječanstva kako bi prevladao vakuum između pojedinačnog umnog bića i općeg ljudskog uma, generičkog bića čovjek, romantička i u 19. stoljeću uznapredovala je do značajne zbiljnosti posredstvom koje ona danas razvija moć jedne političke ideje.

Ona oštrije od romanskih analogona izražava protest protiv političkog oblika opstanka Nijemaca kroz stoljeća partikularizma i polovičnih rješenja, protiv unutrašnje religijske skrhanosti koja je njihov duhovni život u sebi podvojila i s onu stranu religijskog područja. I opet potpuno u duhu 19. stoljeća ova kategorija teži nedostatku tradicije Njemačke i nepovezanom razvoju dati pozitivnu protutežu (i u unutrašnje pravo) tako što u narodu ističe nešto izvorno, čak postojanu izvornost općenito. Fichteova teza da njemački narod ima samosvojno značenje među evropskim narodima, osobito u usporedbi s Francuzima, zato što je on »pranarod« s izvornim jezikom koji nije latiniziran i stoga je još u dodiru sa svojim iskonom, iz njega se obnavlja a nije tek nastao, djeluje pritom kao analiza cijelog naboja afekata nagomilanih u pojmu »narod«.

Njemački narod znači povezanost s tлом, domovinom, drevnim običajem. Utoliko je on stran svakom umjetnom, civiliziranom biću. On ne može nad sobom trpjeti kao oblik i poredak ništa što ne dolazi iz njega samoga. U tome se oertava stari borbena stav protiv Francuske. U Njemačkoj domorodno-iskonski običaji, u Francuskoj, osobito prosvjetiteljskoj, revolucionarnoj i bonapartističkoj Francuskoj koja Njemačku istovremeno zavodi i ugrožava, apstraktno racionalna društvena kultura. Zakleto neprijateljstvo ipak simbolizira dublju suprotnost. Za Francusku se država može sasvim općenito odrediti kao neosobno načelo središnjeg upravljanja, kao zakoniti pravni poredak otrgnut od povijesnog životnog udruženja, kao i od prirodnog bitnog udruženja zemlje i plemena, za državu pak rimska ideja prava. Upravo je time označeno jezgro onoga što protestni pojam narod iz sebe isključuje kao narodu strano i štetno: rimsko u svim njegovim preinakama.

Rim se u četiri vida pojavljuje kao suparnik njemačkom narodu: kao kultivirajuća svjetska sila koja je pri svom širenju uvukla Germane u krug svjetla povijesti i kristijanizirala ih kao rimsko-katolička crkva. Od tog se romaniziranja jedan dio naroda oslobodio u reformaciji. Ali prisutnost rimske crkve na njemačkom tlu ostaje trajna opasnost; kao talijanski humanizam i talijanska renesansa koji do danas svojim posljedicama utječu na njemačko duhovno i umjetničko gledanje; kao moderna ideja države posredovana rimskim pravom i za vrijeme renesanse ponovo probuđenim idealom republike — ideja države, koja zbog čovjeka čini čovjeka nositeljem slobodnog poretka, to znači kao zapadnoevropska i — s obzirom na njemačke mogućnosti sukoba — osobito francuska ideja države. One Francuske koja je od samog početka obavezna prema rimskoj crkvi, latinskoj kulturi, Francuske čije je rano odvajanje od srednjovjekovne univerzalne Evrope, čiji je nacionalni centralizam oduvijek stavljao u pitanje smisao rimskog Reicha njemačke nacije.

Ne sumnjivo se u tom neprijateljstvu spram onoga rimskoga ne javlja samo nesretna svijest Nijemaca (koji su prema jednoj izreci Nietzschea prekjučerašnji i budućí, ali još nemaju danas), u tom se isto tako javlja sama zbiljska povijest. Istočno od Elbe je područje kolonizacije. Relativno mlado tlo nije kulturno privlačno, nije kao područje unutar granice karolinškog Reicha. Njemačka duhovno smjera Zapadu, njezina je os Rajna, dok njezine političke mogućnosti upućuju na Istok. Povijest Prusije je odlučila da istočno od Elbe leži Berlin. *Njemačka pati od tog udaljavanja političkog i kulturnog smjera gledanja.* Zbog njega se ne smiruje sjećanje da Njemačka stoji između tradicija dva Reicha. Linija Rajne se, naime, historijski dopunjava linijom Dunava. Köln i Mainz su kulturno uže povezani s Bečom nego s Prusijom — Berlinom. Ova linija istovremeno odgovara podjeli na područja s pretežno katoličkim i pretežno evangelističkim stanovništvom. A ona, što je značajno, slijedi otprilike smjer limesa, stare rimske granice Reicha. Upravo upotrebljeni izraz »neprijateljstvo spram onoga što je rimsko« treba stoga za politički smjer gledanja jedno ograničenje. On nema nikakva smisla u Austriji, katoličkoj južnoj Njemačkoj i Rajnskoj oblasti i odaje jednostranost sjevernonjemačke, pruske, evangelističke perspektive. Budući da je ipak ta perspektiva postala mjerodavna za državni razvoj Njemačke pod vodstvom Prusije, buduće da pruski duh nosi Bismarckov Reich, dospio je pojam njemačkog naroda unatoč njegovoj neutralnosti spram državnih i religijskih suprotnosti u obzor sloja političkih gospodara. Papi Benediktu XV pripisana izreka godine 1918: »Luter je izgubio rat« utoliko pogoda unutrašnje stanje Reicha. Ipak u duhovno-kulturnom pogledu postaje upitnom mogućnost ograničenja anti-rimskog bića u pojmu njemačkog naroda. Ovdje se više ne može održati konfesionalni okvir. Tijekom novovjeke sekularizacije života Evropa razvija autonomnu kulturu u znanosti, filozofiji, umjetnosti, u državi i u privredi. Poticaji toj sekularizaciji polaze više posredno nego neposredno od protestantizma, koji je smjerao ponovnom uspostavljanju kršćanskog vjerovanja. Načelo da je Pismo jedini izvor objave i izoliranje pojedinca u savjesti kao njemu izvorno zajamčene povezanosti s bogom jedino posredstvom vjerovanja djeluju na kraju u istom smjeru koji su unutar katoličkog svijeta pokazali humanizam i talijanska renesansa. Na temelju ideje struke, luteranstvu u Njemačkoj pripada zadaća da duhovnom životu privede osobne energije budući da ono religijski opravdava učinak u zemaljskom radu. Protestantstvo građanstvo postaje nositeljem kulture koja smjera učinku, koja tjera naprijed. Sve novo što se stvara polazi od protestanata. S obzirom na novo i silom novoga staro se preoblikuje ili postupno dospijeva u sjenu novoga. Budući da protestantizam tako postaje vodeća životna sila, on oblikuje nove ljude, i tamo gdje su još privrženi starom vjerovanju. Tako u ideju njemačkog naroda kao religijsko neutralne zbiljnosti duhovnokulturnog života dolazi po sebi protestantska, to jest antirimska osobina. Stoga ova ideja ne može, bez njoj svojstvenog dinamičko organskog smisla, ispuniti svoju istovremeno političku funkciju — da premosti unutrašnja državna i vjerska protuslovlja Njemačke i jamstvo njezina jedinstva, njezin iskon. Kako bi inače bilo moguće ujediniti u jednu cjelinu protestante i katolike, Pruse i Južne Nijemce? Kako bi drukčije bilo moguće izjednačavanje dviju tradicija dva Reicha, brisanje limesa? Na suprotnosti rimskog katolicizma, rimske ideje prava i ideje Reicha, latinskog obrazovnog govora produbljuje se ideja naroda, kao što se sve velike ideje moraju

na toj napetosti produbiti u ono romantično nazvano jedinstvo realiteta i nevidljivosti.

Da se dobro razumijemo: ono rimsko je *unutrašnji* protivnik narodske prasnage zato što ono samo pripada povijesti Njemačke. Kao oblikujuća sila starog svetog Reicha, ono i dalje djeluje u Bismarckovu obnavljanju ideje cara. Ono ne bi bilo protivnik kad mu ne bi bilo svojstveno dvojako značenje iz vremena ranog srednjeg vijeka, iz vremena pohoda Italiji velikih careva i njihovih borbi s papstvom. Kao simbol usuda njemačke povijesti koji je postao vidljiv krajem 16. stoljeća, da bude vezana za poruku imperija, ono u sebi nosi razdor da istovremeno znači smisao njemačke povijesti i da je opasnost za nju, opasnost zamjene i otuđenja. I zato protivnik Njemačke nije jug, zbiljski Rim, jer od tamo u novije vrijeme ne prijete nikakva zbiljska opasnost. Italija postaje politička sila tek 1870, a kulturno je od vremena postrenesanse djelovala gotovo isključivo kroz svoju arhitekturu i muziku.

Velika duhovna i politička prijetnja dolazi jedino od Francuske, od države Louisa XIV, prosvjetiteljstva, revolucije i njezina cezarskog ispunjenja u Napoleonu. Od one sretnije, jasne Francuske, koja je iz duha latiniteta postala zavodnička vodeća sila Zapada: sudbinom potpomognuti konkurent u unutrašnjoj borbi za rimsku ideju Reicha. Francuska može tako duboko utjecati na njemački duh zato što je on u svojoj vezanosti za ono rimsko sklon i usklađen da u strogom latinitetu vidi ispunjenje naloga koji je prvobitno bio upućen njemu. Ali zato ga isto tako uzbuđuje sreća Francuske jer on sam pati od onoga rimskoga i dublje ga iskušuje. Francuska ga mora ljutiti kao moć kojoj je lakše i stoga sve stvari uzima lakšima, tako da sva francuska djelotvornost u njemačkim očima nosi pečat pojednostavljenja.

Iz nje njemačkom duhu govori više nego galsko biće i romanska krv, također više nego za francusku ideju države specifičan zapadni duh normalizirane prosječnosti. Razlog što je on, mimo svih dubokih suprotnosti francuske i engleske vrste spram njemačkog bića nešto jedinstveno, nisu izvanjske stvari koje su slučajno zajedničke obim nacijama, nego je to rimski pravni duh obiju religija koje su ga oblikovale, katolicizma i kalvinizma. I kalvinizma. Pa upravo je zato Kalvin dublji i opasniji neprijatelj katoličke crkve nego Luther što on, nošen rimskim pravnim duhom, kao nit vodilju uzima prevlast evandjelja nad svjetovnom državom. On je još dovoljno katolički da bit crkve vidi u teokraciji. Što, naprotiv, znači Lutherova monaška ravnodušnost spram svijeta, njegovo okretanje prema unutrašnjosti, u neoblikovanu dubinu osobne savjesti. A Kalvin je Francuz, studirao je u Parizu; njegov utjecaj na Englesku, Nizozemsku i Sjedinjene Države približava ih katoličkoj Francuskoj, i to u onoj mjeri u kojoj prosvjetiteljstvo neutralizira vjerske suprotnosti. Iz srodnosti obiju religija u rimskom pravnom duhu valja razumjeti da je posvjetovljenje u katoličkoj i slobodno-crkvenoj sredini, unatoč suprotnostima između tamo racionalistički-deduktivne i ovdje heuristički-induktivne tradicije u tretiranju života, moglo stvoriti kulturu prosvjetiteljstva, osnovu sporazumijevanja zapadnih naroda. U svakom slučaju na luterovskom se tlu nije mogla razviti prosvjetiteljska kultura. Njezin proizvod, unutar-svjetovna racionalna država demokratsko-parlamentarnog oblika ostala je Njemačkoj intimno strana. Njemački ideal narodne države prema zajednoj predodžbi prava upućuje, iako doduše, također, unutar-svjetovan, u onom

drugom smjeru dolaženja i porijekla koji historijske razloge pravi jačima od normi slobodnog sporazuma.

Usporedba zapadne i njemačke perspektive države na pozadini vjerskih suprotnosti između katolicizma-kalvinizma i luteranstva čini s idealne strane provodnom njemačku suprotnost spram Zapada, njezin protest protiv političkog humanizma Zapadne Evrope. Jer činjenice da politički razvoj ideja u Njemačkoj nije mogao naći nikakav odnos spram temeljnih pojmova prirodnog i međunarodnog prava i prosvjetiteljskog humanističkog pokreta, ne može se objasniti jedino iz nesretnog odugovlačenja njemačke političke povijesti. Zašto ona traži za ono što joj je tijekom stvari uskratilo druga pojmovna mjerila? Kako dolazi do samosvojne uloge ideje naroda u političkoj svijesti i do takvog vrednovanja povijesti za shvaćanje države koje je tako potpuno različito od zapadnoga.

Analiza apstraktne ideje države ne odgovara na ova pitanja, koja su odlučujuća za idealno otuđenje Njemačke od zapadnog svijeta. Valja se vratiti religijskim pokretačkim snagama koje su sudjelovale u formiranju modernog nacionalnog svijeta iako višestruko protiv svoje volje i iznad svoje snage, a koje su dvosmisleno odredile tok sekularizacije. Ta je dvosmislenost u odnosu kršćanskog vjerovanja i državnog života, koja se povijesno istovremeno očituje kao prepreka i poticaj, dogmatskog porijekla. Dok, naime, vladavina čovjeka nad čovjekom ima tradicionalni značaj (kao, recimo, u velikoj obitelji, klanu, u rodbinskom savezu, u plemenu), nasilje što ga vrše povlašteni podnosi se bez načelnih dvoumljenja. Ali ako na mjesto tradicionalnog vladavinskog saveza stupi država, povlastica da se vrši nasilje treba opravdati. To oduvijek važi u osobitoj mjeri za kršćanske države. Jer kršćanstvo je suprotstavljanjem prava i milosti, zakona i ljubavi, učinilo zemaljsku silu upitnom pred bogom i sinovskom pokornošću bogu. Otuda je kršćaninu država bez božanskog naloga.

To jasno pokazuje pokušaj da se obnovi rimski Reich, pax romana kao božja država, kao pax christiana, borba između pape i cara, te nakon ojačavanja svjetovne moći državnoteorijski pokušaji izjednačavanja poput, recimo, teorije o dva mača. Svi revolucionarni narodni pokreti predreformacijskog i reformacijskog razdoblja pridržavaju se božanskoga naloga čak i kada zbog suprotstavljenosti caru ili crkvi rabe prirodno-pravne argumente. Naprotiv: ideja prava čovjeka na samoodređenje rođenog s čovjekom nalazi u kršćanskom vjerovanju u carstvo božje i u spas čovjeka posredstvom Kristove krvi svoj nadnaravni razlog. Kao stvor božji, kao spašenik u Kristu, čovjek više ne pripada potpuno civitasu pod zemaljskim zakonom. On je pozvan da se bori za ozbiljenje nebeskog carstva. Praktičarska općina čini primjer zajednice koja seže preko antičke ideje polisa. Tako svi reformatorski pokreti teže obnavljanju iz duha praopćine i trajno održavaju budnom svijest bezvremenskog čovjeka u čovjeku. Time oni imaju funkciju protesta protiv nasilnog poretka vremena i kad ne diraju načelo autoriteta crkve i samog cara. Još u sekularizaciji 17. i 18. stoljeća zadržava vjerovanje u prirodno pravo i njegovu umnost nadsvjetočno jezgro.

Tek prevrednovanje zemaljskog zanatskog života koje vrši protestantizam premješta frontu kršćanskog vjerovanja protiv svjetovne države. Ono doduše katoliku

znači profaniranje čovjeka, pobunu i razjarivanje njegova činjenja protiv bogom danog poretka. Protestantska je namjera, međutim, da prevrednovanje upravo čini čovjekovo djelo svetim, ono radikalizira pobožnost do korijena samog čovjeka i tako otvara novo izjednačavanje između unutarsvjetovne politike i kršćanske egzistencije. Samo što je logika time u svijet donesenih činjenica jača od izvorne namjere iz koje su nastale. Premještanje interesa u svijet očituje se na kraju protiv religijskog uvjerenja koje mu je u početku bilo u temelju.

Doduše ne odjednom. Um je prije svega metafizičko svojstvo čovjeka posredstvom kojega on ostaje povezan s bogom. Kad se um priziva protiv legitimne vlasti po božjoj milosti i s njom povezanog feudalnog sustava (kad se priziva) prirodno pravo protiv povijesno postalog prava, tada još nije u igri suprotnost između svjetovnog i religioznog shvaćanja države, nego samo unutar religijskog. Tek se postupno očovječuje um u puko svojstvo prolaznog bića. I primjereno tom očovječenju dobiva racionalna opozicija veću slobodu kretanja, također u načinu njezine polemike. Ljudi su polako izgubili rěspekt pred umom kao nadljudskom obvezujućom božjom silom. A u ovoj mjeri u kojoj blijedi religijski aspekt, mora dobiti unutarsvjetovno-ljudski prostor.

Zakon racionalnosti se ispunjava na njemu samome. Njezino načelo, slobodna rasprava, samo postaje tema rasprave. Borba protiv puke legitimnosti, izvorno borba za bolju legitimnost, za čišći oblik države, za ukotvljenje države u nadprirodnoj biti »prirodnog« prava, završava prevrednovanjem nje same. Ona dovršava posvjetovljenje državne vlasti time što i njezine pretpostavke lišava religijskog značaja.

Ima li se u vidu ova logika političkog posvjetovljenja, moglo bi se dobro naslutiti uznapredovale stadije procesa sekularizacije u protestantski određenim zemljama. Ipak povijesno protestantizam istovremeno djeluje usporavajuće, jer religijski razbudažuje.

Engleska revolucija na značajan način cijelo stoljeće prethodi francuskoj. U Francuskoj je konstelacija katolicizma — vlast po volji božjoj — racionalni centralizam spriječila razdvajanje feudalnog sistema i religijske opozicije nošene idejom prirodnog prava čovjeka na samoodređenje, kao u Engleskoj. Cronwellova je revolucija konsekvencija puritanizma. Parlamentarna demokracija Engleske je otuda u znaku evangelističkog ispovjedništva, nekonformističkog duha (općine). Francuskoj revoluciji, pak, nedostaje reformatorski element. Njezin je protivnik katolički svijet, zato je ona izvorno antikršćanska i ateistička. Njezina slika uma i čovjeka oblikuje se na Antici. Bog otac je otuda nestao. Njezino carstvo čovjeka je od ovoga svijeta i za ovaj svijet, iako u znaku jednog boga, uma, i obavezno njegovu vječnom nalogu.

Unatoč tome su osporavanja i pad bogom uspostavljenog autoriteta kao »izvana« legitimirane strane vlasti posredstvom »iznutra« legitimirane samovladavine na liniji protestantizma. Samovladavina nalazi svoju određujuću snagu u protestantskom prevrednovanju svjetovnog života. Dok na kraju nije dosegnut njezin immanentni cilj, čista demokracija, koja se može odreći svakog religioznog ili metafizičkog naloga, svakog opravdanja, zato što u njoj nema više nikakva neopozivog po-

glavarstva, nikakva sloja apsolutno povlaštenog da vrši nasilje. Dualizam poglavarstva i podanika, vladara i vladanog tada je ustuknuo pred idealitetom građanskog samoovladavanja, to znači samoupravljanja. Subjekt i objekt države postali su jedno te isto. Zapovijedanje i slušanje proizlaze još jedino od ukupnosti. Oboje je odstranjeno, to jest ograničeno na ukupnost, lišenu njezina »krivog« dostojanstva i učinjenu tehničkom nužnošću što se nadaje iz prinude na podjelu društvenih poslova.

Na kraju je država postala naprava, naprava za osiguranje općeg dobra. Kao puka metoda, kakva država tada još jest, ova formalna i uporabiva bit joj jamči vječno trajanje. Kad neka vlada zabilježi dovoljno neuspjeha, nezadovoljstvo vladanih može sebi dati oduška u novim izborima. Dolaze novi ovlaštenici društva na red i bivaju zamijenjeni drugima najkasnije nakon isteka izbornog razdoblja. Kako bi osnažila nepostojanje svake povlastice, cjelina sebi daje izgled ureda: vezanje nadležnosti vlasti za izborni mehanizam, podjelu punomoći funkcionarima posredstvom ovlaštenja poslanništva, izbora na rok, prava opoziva. Više ne postoji suveren odgovoran jedino sebi samom, suverenitet prelazi na cjelinu. Sva vlast proizlazi iz puka.

Tamo, dakle, gdje formalna demokracija nije stoljećima izborni rezultat ustavnih borbi, nego manje ili više uvoz, ona se nije mogla ukorijeniti u pučkoj svijesti. Tamo se više ne razumije izvorni smisao njezine napravljenosti. U Rusiji, Italiji i Njemačkoj njoj su nedostajale odgovarajuće pretpostavke koje sežu u religijsko, čak i ako potpuno zanemarimo one društvene, to jest specifično građanske. Tamo je najprije mogla, nakon teških potresa, uhvatiti maha diktatura s čisto svjetovnom ideologijom. Ili zato što su države bile suviše nove i što su poticale iz kasnog 19. stoljeća koje više nije poznavalo nikakvo metafizičko, nego jedino empirijsko opravdanje u činjeničnom stanju nacija (kao u Italiji i Njemačkoj) ili zato što država nije bila prava, to znači država formirana prema rimskom uzoru tradicijskom sklopu (kao u Rusiji s njezinom grčkom ortodoksijom i bizantijskom idejom cara).

Francuska i Engleska, zemlje dviju »slavnih« revolucija, te Sjedinjene Države najupornije će braniti parlamentarnu demokraciju zato što je ona srasla s njihovim naslijeđem i klasičnim vremenima njihove političke veličine. Za anglosaksonske je države presudan bio Kalvin. Za Francusku prosvjetiteljstvo. Obje su sile odlučujuće sudjelovale u osamostaljenju pojedinca, u preobražaju države iz duha osobne slobode. Obje sile djeluju u smjeru unutarsvjetovnog načina života za koji u Francuskoj jamči odvojenost crkve i države. To posvjetovljenje ne dodiruje državu u njezinoj čistoj svrhovitoj korisnosti, u njezinu parlamentarnom formalizmu. Ono bi došlo s državom u konflikt jedino kada bi htjelo postavljati zahtjeve pojedincu, i to u metafizičkom smislu. Za metafizičku nezahitjivost u Francuskoj se brine emancipacija prosvijećene države od katoličke crkve koja ima za svoje vjernike metafizički monopol. U anglosaksonskim državama za to se brine nekonformizam puritanaca. Obje su sile, dakle, zainteresirane za neutralnu, indiferentnu, tehničku državnost, to jest za parlamentarnu demokraciju.

Ipak, humanističko načelo ove vrste državnosti može se promatrati samo pod jednim uvjetom: da je bezuvjetno očuvana ideja građanina i dostojanstva prava, crp-

ljenog iz uma stvorenog slobodnim suglasjem. Granica je svrhovitosti i formalizma demokracije pretpostavka zapovjedavajuće biti pravnih normi, naredbi, dužnosti i njihova ispunjavanja. Tako sile prosvjetiteljstva i puritanizma dovode dostojanstvo republikanstva od njegova povijesno jednokratnog obilježja do bezvremenskog ugleda. Povijesnu sliku države ne određuje realno porijeklo naroda iz predpovijesnog vremena, nego ideja prava, svjesno održavana u njezinoj oslobađajućoj i pomićućoj apstraktnosti koja briše teret prošlosti te u pojmovnom dostojanstvu.

Država kao ugovor u smislu nagodbe slobodnih građana specifično je zapadni ideal. U njezinu je iskonu prevrednovanje čovjeka u građanina. Njezina je substancija dnevni plebiscit. Njezin je temeljni oblik društvo kao jedinstvo građana koje saobraća u sprezi prava i strogo promatranih navika. Državi pripada onaj tko se za nju izjašnjava. Njezina ideja joj priskrbljuje vječnu sadašnjost. Ona nema »prirodne«, nego samo političke protivnike, ona može za sebe pridobivati i zato je usmjerena na univerzalnost.

Njemačku nisu iznutra proželi ni kalvinizam ni prosvjetiteljstvo. Luteranstvo je spriječilo oboje, a politička povijest nije dopustila sudjelovanje na oblikovanju moderne demokratske samosvijesti. Kao poravnanje za to oblikovala se u toku sekularizacije političkoga, koja je evropsko zbivanje svijesti da je ono narodsko pravi nositelj države i na kraju čak da je ono svrha države. Ali time parlamentarna demokracija prestaje biti interesantna. Kao što u osnovi iz sebe odbacuje svaki ustav realnog narodstva koji ne izražava povijesno nastale posebnosti toga naroda, njegovih plemena i krajeva. S lako probudivim otporom onom rimskom kao ukupnosti svega civilizirajućeg i regulirajućeg, povezuje se nepovjerenje spram svake političke univerzalnosti, prije svega spram toga da je njemački narod povezan i sposoban za takvu »kozmpolitsku« univerzalnost u državnom polju.

Povijesno lako objašnjiva samonesigurnost Nijemaca učinila im je sumnjivom svaku vrstu države u čijem takoreći permanentnom porijeklu stoji prevrednovanje čovjeka čistim pravnim aktom. Upravo zato što se oni ne smiruju ni u jednoj državnoj tradiciji i u svojoj političkoj tvorbi ideja ne streme pomirenju, dublje ugroženi zato što su dublje napušteni nego bilo koji drugi stari narod, oni traže realno uporište u svojoj povijesti i, budući da ga u njoj ne nalaze, traže ga još u predpovijesti, podpovijesti. Zato su oni od prekjučer i od prekositra i nemaju nikakav danas. Njihovo je tlo trajno kretanje bez mogućnosti prave sadašnjosti. Umjesto idealnog, iako fiktivnog, porijekla što ga pravni opstanak priskrbljuje čovjeku u njegovoj slobodi, oni traže realni, iako mistični, početak svoje povijesne egzistencije, koji se gubi u tami neutemeljive davnine. Njemačka se državna svijest pokušava učvrstiti u povijesti, s perspektivom realnih početaka, ali se kao tlo učvršćenja uvijek nanovo nudi samo prirodna izvornost. I kada se Njemačka, ponosna na svoje vječno barbarstvo, brani od starijeg, sretnijeg, trezvenijeg Zapada, čini se kao da su svi veliki izboji njemačke povijesti — rat protiv Napoleona, Lutherova reformacija, Widukindov otpor Karlu — tvorile jednu borbu golijata protiv Rima koju je započeo Amin Herusk.

Preveo s njemačkog:
Ivan Prpić